

יאָסל בירשטיין

דריי קליינע מעשיות

ווער איז ביאליק?

אָוונט־צו בין איך אַרײַן אין דער סטאַנציע פון רוײטן מגן־דוד אין נצרת־עלית. ווען דער שאַפער פון אַמבולאַנס האָט מיך באַמערקט האָט ער איבערגעריסן די שעש־בעש־שפּיל, זיך אויפגעשטעלט פון בענקל און מיר אַנטקעגנגעגאַנגען אַ צעשמייכלטער אויף דער גאַנצער לענג פון זיינע געלע וואַנצעס.

איך בין געווען אַוועק פון יישוב מער ווי אַ יאָר, האָבן מיר זיך אַרומגעכאַפט ווי אַלטע גוטע פריינד. דאָס איז נישט געפעלן געוואָרן דעם פייער־לעשער, דעם שותף צום שעש־בעש. ער האָט געוואַרט און געוואַרט מיר זאָלן זיך אויפהערן פעטשלען איינער דעם אַנדערן אין דער פלייצע און נישט דערוואַרטנדיק זיך, האָט זיין געדולד געפלאַצט און ער האָט זיך צעשריגן:

״ווער איז ער, דער יאָלד״?

ווען איך האָב געוואוינט אין נצרת־עלית, פלעג איך קומען אַהער אין די אָוונטן קלינגען אין טעלעפאָן, דער איינציקער אַפאַראַט אין דער גאַנצער געגנט. אויך דער בנין גופא, דער רוײטער מגן־דוד, איז געווען דער איינציקער פּלאַץ אין דער געגנט, וואו עס איז געווען אַ ביסל פריילעך אין די שפעטלעכע אָוונטן־שעהען, ניין, צען אַ זיגער ביי נאַכט: אַ ליכטיקער לאַמפּ אינדרויסן. שעש־בעש אינעווייניק. דער ריח פון קאַווע. מע האָט געקענט כאַפן אַ שמועס מיט עמעצן, וואַרטנדיק אין דער ריי צום טעלעפאָן.

אויך מיינע שמועסן מיטן שאַפער פון אַמבולאַנס זענען געווען געכאַפט און אַפּגעהאַקט. אַ וואַרט דאָ, אַ וואַרט דאָרט צווישן די גענג פון שעש־בעש־שפּיל. דער שאַפער האָט למשל געפרוואווט טרעפן פאַרוואַס אַזאַ מענטש ווי איך, האָט זיך פאַרקליבן צו וואוינען דווקא אין אַ פאַרוואַרפן שטעטל צווישן די בערג, וואָס אפילו אינמיטן טאָג איז דאָס לעבן דאָרטן פאַרשלאָפן. זיין ניגער האָט זיך נאָך מער געשטאַרקט צוליבן טעלעפאָן. מיט וועמען האָב איך דאָס אַזוי פיל צו רעדן אַלע נאַכט? ווען ער איז געוואָרן געוואָרן אַז פון מיין שטוב

ביז אהער צו, צו דער מגן־דוד־סטאַנציע, איז אַ מהלך פון אַ האַלבע שעה גאַנג און דערצו נאָך אין דער פינצטער, צווישן אומבאוואוינטע הייזער, האָט ער בכלל נישט געוואָלט מיט מיר רעדן.

“און פרנסהניו?” האָט ער געפרעגט.

“אַ שרייבער”, האָב איך געענטפערט.

נאָך אַ וויילע האָט ער געוואָרפן אויף מיר אַ טאָפּלטן בליק, אַ ביסל זייטיק, ווי די לענג פון זיינע וואַנצעס וואָלטן אים פאַרשטעלט די ראייה, און ער האָט געוואָלט וויסן, אויב אַזוי, פון וועלכע ביכער איך שרייב אַרויס.

איך האָב זיך נישט געריכט אויף אַזאַ מין פּראַגע. האָב איך, ווי מיין שטייגער אין אַזעלכע פּאַלן, אַנגעהויבן שטאַמלען און דערביי זיך דערמאַנט ווי־אַזוי איך האָב אַמאַל איבערגעלייענט פאַר מיין מאַמען, ווען איך בין געווען אַ יינגל פון אַ יאָר צען, מיין ערשט אַנגעשריבן ליד: “צום פּויגל”. איך האָב עס אַרויסגעשריבן פון אַ ביכל לידער וואָס די מאַמע האָט געבראַכט פון וואַרשע. נאָך אַן אַפּעראַציע דאָרטן אין אַ שפּיטאַל איז זי צוריק געקומען מיט אַ מתנה. אין שטוב זענען קיין ביכער נישט געווען. אַ סידור צום דאַוונען – יאָ. אויך אַ מחזור אויף די יום־טובים, פון וועלכן איך פלעג אַרויסלייענען אויף עבר־ייִטיש מעשיות און משלים.

די מאַמע האָט מיר דעמאָלט געגעבן צו פאַרשטיין, אַז אַ ליד שרייבט מען אַרויס פון אייגענעם האַרץ און נישט פון אַנדערע ביכער.

“פון ביאַליקס ביכער”, האָב איך געענטפערט דעם שאַפער, “פון חיים נחמן ביאַליקן”,

האָב איך איבערגעזאָרט.

דעם שאַפער האָט זיך אויסגעדאַכט אַז ער האָט שוין אַמאַל געהערט פון איינעם אַזאַ יאָלד. און נאָך עטלעכע גענג אין שעש־בעש האָט ער זיך טאַקע דערמאַנט, אַז ער האָט געזען יענעם פּרצוף אויף פּאַפּיר־געלט, אַ פינפער, אויב ער האָט נישט געמאַכט קיין טעות. און אויב ס'איז שוין אַזוי, אויב מען האָט יענעם אַרויפגעשטעלט אויף געלט, מעג איך זיכער אַרויסשרייבן פון זיינע ביכער און דעמאָלט וועל איך אויך דערגיין גאַנץ ווייט.

“כל הכבוד”, האָט ער צוגעגעבן.

אויך איצט, שטייענדיק אַרומגענומען, נאָך דעם ווי מיר האָבן זיך נישט געזען מער ווי אַ יאָר צייט, האָט ער איבערגעזאָרט די ווערטער פון אונדזער לעצטן שמועס:

דעם פייער־לעשער האָט עס אַנגעצונדן. איבערגעריסן די שעש־בעש־שפּיל. מען קלאַפּט זיך אין פלייצע און עס נעמט נישט קיין סוף. מיט וועמען סוף־סוף האָט מען דאָ צו טאָן? ווער בין איך פאַרט, וואָס צוליב מיר האָט דער שאַפער איבערגעריסן די שפּיל, און ווי רופט מען מיך? אַבער דער שאַפער האָט נישט געדענקט מיין נאָמען. ער האָט אויסגעבויען זיין קאַפּ צום פייער־לעשער, בייגעקומען די פאַרלענגהייט און אַ זאָג געטאָן:

“גולם איינער! האָסט קיינמאַל נישט געהערט פון ביאַליקן!”

א בריוו קיין רומעניע

פון וואָנען ווייסט דער שרייבער וואָס עס טראַכטן די מענטשן, וועלכע ער באַשרייבט אין זיינע ביכער?

מיין שכנה, וואָס קען נישט שרייבן און לייענען, האָט געוואוסט וואָס איר שוועגערין אין רומעניע וועט טראַכטן נאָכן דערהאַלטן דעם בריוו.

“זי וועט פּלאַצן פאַר קינאה”, צוליבן אינהאַלט און צוליב די געדרוקטע אותיות. דאָס האָב איך טאַקע אָנגעשריבן דעם בריוו אויף דער שרייבמאַשין. מיין שכנה האָט געהערט אַז אין דער קעלער־דירה האָט זיך אַריינגעצויגן אַ נייער שכן, האָט זי זיך געמאַכט פאַרבייגיין, אַריינגעקוקט אין פענצטער, זיך צוגעהערט צום קלאַפן פון דער שרייב־מאַשין און געבעטן אַ טובה.

איידער איך האָב זיך אַריינגעצויגן דאָ אַהער, אויף רחוב זאַנגוויל, קרית־יובל אין ירושלים, האָט זי געהאַט אַן אַנדערן שכן, אויך אַ זון, וועלכער האָט געשריבן פאַר איר מיט דער האַנט בריוו צו איר שוועגערין קיין רומעניע. יענער האָט שוין געוואוסט פון אויסנווייניק וואָס צו שרייבן, אָבער ער איז, נעבעך, געשטאַרבן.

מיט מיר איז עס ביים אָנהייב פון בריוו צוגעגאַנגען אַ ביסל שווערלעך. זי האָט געהאַט וואָס צו שרייבן, אָבער מען האָט באַדאַרפט וויסן ווי־אַזוי דאָס צו זאָגן. וויפל מאָל קען מען איבעחזרן די ווערטער “מיין טייערע שוועגערין זאָל לעבן און געזונט זיין”? איז טאַקע אַ מזל וואָס מיין שכנה האָט דעם טאַג אַיינגעקויפט אויפן מאַרק אין מחנה־יהודה צוויי פולע קיישלעך מיט פרוכט און גרינסן, פריש און ביליק, אַז עס איז כדאי איר שוועגערין אין רומעניע זאָל וועגן דעם וויסן.

“שרייב אַלץ אַרויס”, האָט זי געזאָגט.

אויסרעכענענדיק איינס ביי איינס האָט מיין שכנה זיך דערמאַנט, אַז ערשט נישט לאַנג צוריק האָט זי געמאַכט אַ גאַנצע קניה אין שטאַטישן סופּערסאַל, טאָ פאַרוואָס זאָל זי אויך וועגן דעם נישט אָנטאָן דער שוועגערין אַ נחת? פון דעם סופּערסאַל זענען מיר אַריין אין “משביר”, וואו מיין שכנה האָט דעם לעצטן פּסח אַיינגעקויפט כמעט אַלץ וואָס זי האָט באַדאַרפט אויף יום־טוב. וואָס איז דאָרט נישט געווען צום קויפן? אַ וועלט מיט וועלטלעך. און אַט אַזוי זיצנדיק לעבן מיר איז זי געגאַנגען אין געדאַנק פון שטאַק צו שטאַק איבער דער גרויסער “משביר” קראָם, און איך האָב פאַרשריבן בויגן נאָך בויגן אַלץ וואָס זי האָט דאָרטן געזען. האָט איר אויסגעפּעלט אַ וואָרט אין יידיש, האָט זי עס פאַרביטן אויף רומעניש, רוסיש, אפילו אויף העברעאיש. און ס'איז אַרויס אַ לאַנגער בריוו ממש זיך איבערצונעמען.

און מיר האָבן זיך טאַקע איבערגענומען. אויך נאָך דעם ווי דער בריוו איז אַוועק מיט דער פּאַסט, איז ער פאַרבליבן אַ טעמע צווישן אונדז. בעת מיר האָבן זיך אָנגעטראָפן אין הויף, בעתן אַרויסטראָגן דאָס מיסט, לעבן בריוו־קעסטל, אַפּוואַרטנדיק דעם פּאַטשטער. “זי וועט זיך דאָרטן אויפּעסן”.

ס'וואָלט טאַקע געווען טשיקאווע זיין ביי דער שוועגערין אין שטוב ווען יענע וועט

עפענען דעם בריוו, און זיך צוקוקן ווי דאָס בלוט גיט איר אַ זעץ אין קאָפּ אַרײַן. זי האָט דאָך נישט אָנגעזען אין איר גאַנץ לעבן קיין האַלבן פּראָצענט פון דעם, וואָס אין אים איז אויסגעזעכנט, און מיין שכנה האָט נאָך זייענדיק דאָרטן אין רומעניע זיך געבעטן ביי איר שוועגערין, זי זאָל נישט בלייבן זיצן ווי אַ וואָרעם אין כרײַן אין דעם פּאַרוואָרפענעם רומענישן דערפל, נאָר עולה זיין צוזאַמען מיט איר קיין ישראל. אָבער די שוועגערין האָט זיך געקווענקלט און פאַרבליבן. איצט וועט זי איינפאַקן אירע בעבעכעס, אַ נעם טאָן די פּיס אויף די פלייצעס און קומען צו לויפן.

“אוי וועט זי קומען”, האָט מיין שכנה געזאָגט, ווייל איר געפיל האָט איר קיינמאָל נישט אָפּגענאַרט.

געקומען איז אַ בריוו, אַ בלעטל אַרויסגעריסן פון אַ העפט, און דריי, פיר שורות בלויו. די שוועגערין האָט געענטפערט דער שכנה זי זאָל זיך אויסזוכן אַן אַנדערן שכן, אַזוי ווי יענער, וועלכער איז געשטאַרבן, אויף צו שרייבן די בריוו מיט דער אייגענער האַנט, און נישט קיין נאַטשאַלסטווע אויף אַ שרייב־מאַשין: “אויב דו ווילסט איך זאָל דיר גלייבן”.

בערעק יאַסעלעוויטש

“ער איז געווען אַ גענעראַל”.

אַזוי האָט מיין פעטער שמילע געזאָגט, ווען איך האָב דערציילט אין דער היים וועגן אונדזער געשלעג אין דער שולע מיט די פּוילישע יינגלעך, אַז זיי זענען אַנטלאָפּן פון אונדז ווען מיר זענען אַרויס קעגן זיי מיטן אויסרוף: בערעק יאַסעלעוויטש.

“און ער האָט אַוועקגעשענקט זיין לעבן פאַר דער פּרייהייט פון פּוילן”, האָט דער פעטער שמילע צוגעגעבן, נאָכן אַרויסלאָזן דעם רויך פון פּאַפּיראַס דורך זיין ברייטער נאַז וואָס האָט פאַרכאַפט אַ העלפט פון זיין פנים.

אין די ווינטער־טעג איז דער פעטער שמילע אָפט געקומען צו אונדז זיך אַנוואַרעמען לעבן אויוון. פינעף יאָר האָט ער געדינט אין דער צאַרישער אַרמיי ווייט אַוועק אין סיביר, און ווען ער איז אַהיימגעקומען אַ באַפּרייטער, האָט זיך אים פאַרבענקט נאָך אַ וואַרעמע שטוב. אַ בעקעריי למשל. קיין געלט האָט ער נישט געהאַט, אָבער ער איז געווען אַ יונג צום געפּעלן ווערן, האָט ער פאַרטראַכט אַ פּלאַן חתונה צו האָבן מיט אַ שייַן מיידל וואָס וועט אַריינטראַגן אין נדן אַ שיינע בעקעריי. ביידע שיינקייטן צוזאַמען האָבן זיך אַזוי גיך נישט אָפּגעפונען, האָט דער פעטער שמילע אַראָפּגעלאָזט פון מקח, די כלה – מילא, אַבי די בעקעריי זאָל אים געפּעלן. געפּלאַנט האָט ער באַלד נאָך דער חתונה אָפּגטן דאָס מיאוסע ווייב און בלייבן ביי דער שיינער בעקעריי. געשען איז פאַרקערט. די בעקעריי איז פאַרשוואונדן און דאָס ווייב איז פאַרבליבן.

דערפאַר פּלעגט ער קומען צו אונדז זיך אַנוואַרעמען און רעדן וועגן זיין העלד, בערעק יאַסעלעוויטש, דער יידישער גיבור וואָס שוין מיט הונדערט יאָר צוריק און אפשר נאָך מער,

איז ער דערגאנגען זייער ווייט. דערגאנגען ביז צום כסא המלך. אן מורא האָט בערעק יאָסעלעוויטש זיך געשטעלט פאַרן מלך און דערציילט, אַז ער קען רייטן אויף אַ פּערד, ווייסט אויף וועלכער זייט אַ זעלנער הענגט אָן זיין שווערד, און זיינע שטיינעלע זענען תמיד אָפּגעפּוצט און גלאַנציק. און דעם מלך האָט ער געזאָגט אַז ער איז מוכן ומזומן געשיקט צו ווערן אויפן פּראָנט מלחמה צו האַלטן מיט די רוסישע הערשער, די אייביקע שונאים פון פּוילישן פּאָלק. אין די טעג ווען דער פעטער שמילע איז אַריין אין אַ דערשלאָגענער שטימונג, צוליב דער בעקעריי וואָס ער האָט פּאַרלוירן, צוליבן ווייב וואָס איז פּאַרבליבן, פּלעגט ער קומען צו אונדז רויכערן פּאַפּיראַסן און צווישן איין הוסט און צווייטן פּלעגט ער זיך אונטערברומען דאָס לידל וועגן זיין באַליבטן העלד.

ס'האָט געטראָפּן אַז ער האָט איבערגעריסן זיין ברומען, זיך פּאַרקוקט אויף מיר, און אויסווישנדיק די ברילן פון רויך, די פייכטקייט פון אַ טרער, מיר אָנגעזאָגט איך זאָל געדענקען דעם גיבור בערעק יאָסעלעוויטש, און ווען איך וועל עלטער ווערן און מיין זון וועט אונטערוואַקסן, זאָל איך נישט פּאַרגעסן דערמאָנען דעם העלד, וואָס אפילו הונדערט יאָר נאָך זיין טויט האָט ער נאָך אַליץ פּאַרטיידיקט יידישע יינגלעך אין גלות פּוילן.

ווען ס'איז מיר יענע וואָך אויסגעקומען דערמאָנען דעם יידישן גענעראַל, האָט מיין זון, וועלכער האָט זיך באַפּרייט אויף אַ טאָג פון דער מלחמה, אַזוי געזאָגט צו מיר: "טאָטע, וואָס פאַר אַ ווערט האָט היינט אַ גענעראַל?"

אין אַמעריקע, האָט ער צוגעגעבן, קוקט מען היינט אויף גענעראַלן פון אויבן אַראָפּ, מחמת די קאַשע וואָס זיי האָבן פּאַרקאַכט אין דער מלחמה אין וויעטנאַם.

ער האָט זיך אַוועקגעאייילט, מיין זון, צום פּראָנט, און איך האָב זיך פּאַרטראַכט וועגן אַמעריקע וואָס לאַכט אָפּ פון אירע גענעראַלן. וואָס וואָלט אַ שטייגער געווען, האָב איך זיך געפּרעגט, ווען אַמעריקע געווינט די מלחמה אין וויעטנאַם, וואָלט איך דאָך אויך היינט, אַזוי ווי מיין פעטער שמילע אַמאָל, זיך אונטערגעברומט דאָס לידל וועגן די יינגלעך, וואָס גייען צום פּראָנט און זיי ווייסן, אויף וועלכער זייט מען הענגט אָן אַ שווערד.

נאָך גוט וואָס מיין פעטער שמילע האָט נישט געהערט וועגן דער דאָליע פון די אַמעריקאַנער גענעראַלן, און ער ברומט נאָך אַליץ אונטער אין מיין זכרון אַ לויב זיין גענעראַל, דער איינציקער יידישער גענעראַל אין גלות פּוילן – בערעק יאָסעלעוויטש.

אוי, בערעלע, בערעלע,

מיט הונדערט גיבורים אַזוינע ווי דו

וועלן מיר אויפשטעלן אַ יידישע מדינה.